

Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Denying the dogma of Transubstantiation. The Inquisitorial Process against Antoni Moxó (1504-1505), the convert who did not want to receive Communion

JACOB MOMPÓ
jacobmomp@gmail.com

Universitat Catòlica de València

Resum: En un context de persecució contra la minoria social dels conversos de jueu com la que es vivia a la València dels inicis del segle XVI, Antoni Moxó, un convers que sempre s’havia mostrat públicament com un cristià creient, va ser descobert d’una manera circumstancial. Afectat per una malaltia transitòria, que li provocava episodis de demència, els seus veïns es veieren en l’obligació de salvar-li l’ànima i obligar-lo a rebre els sagraments de la confessió i de l’eucaristia. Més enllà dels seus orígens conversos, fins i tot sense importar la seua conducta sexual ‘reprovable’, els inquisidors tingueren prou a demostrar que l’acusat no creia en el dogma de la transsubstanciació per condemnar-lo a la foguera. En aquest treball ens endinsem en el procés inquisitorial del cotamaller Antoni Moxó per aprofundir en les experiències vitals d’un personatge desconegut, abocat a la mort per no voler combregar, segurament a causa del seu estat mental.

Palabras clave: Conversos, Inquisició, València, Judaisme

Abstract: The early 16th century in Valencia witnessed a period of intense persecution against the social minority of Jewish converts. Antoni Moxó, a convert who consistently presented himself publicly as a believing Christian, was discovered by accident. His neighbors felt compelled to save his soul and forced him to receive the sacraments of confession and the Eucharist after he was affected by a transient illness that caused episodes of dementia. Despite his converso origins and ‘reprehensible’ sexual behaviour, the inquisitors only needed to demonstrate that Moxó did not believe in the dogma of transubstantiation to condemn him to the stake. This study delves into the inquisitorial process of Antoni Moxó in order to explore the life experiences of an unknown person who was condemned to death for refusing to take communion, likely due to his mental state.

Keywords: Converts, Inquisition, Valencia, Judaism

* Aquest treball s’emmarca en el projecte d’investigació «Biografías marginales: violencia, sexo, genero e identidad. Edición y análisis de fuentes documentales valencianas de la época foral» (PGC2018-097011-B-I00) del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats del Govern d’Espanya. L’autor és IP del projecte «Edició i estudi de textos de l’espiritualitat popular i marginal en l’Europa renaixentista i barroca» (EDITESMIR-UCV).

DATA PRESENTACIÓ: 11/02/2023 ACCEPTACIÓ: 16/03/2023 · PUBLICACIÓ: 12/06/2023

1. Introducció

En els darrers anys, hem assistit a un increment de publicacions que tenen a veure amb integrants de col·lectius històricament marginats. Junt amb les investigacions d'àmbit històric, social o cultural més general, que són igualment valuosíssimes, aquests tipus d'estudis suposen un complement ben interessant, ja que permeten comprendre millor la història de les mentalitats i, també, aspectes socioculturals referents als nostres avantpassats. En aquest sentit, l'estudi de les persecucions contra jueus, moriscos, sodomites, bruixes i bruixots, o de la violència contra les dones, des d'un enfocament centrat en l'individu resulta del tot necessari. I no hi ha dubte que els conversos mereixen, també, un enfocament basat en les experiències vitals de personatges, ben sovint desconeguts, que van formar part important de la societat valenciana del seu temps. En aquest treball ens endinsem en el procés inquisitorial contra Antoni Moxó, un cotamaller, d'origen probablement barceloní, que aconseguí desenvolupar la seua feina en la València puixant de finals del segle xv, però que s'hagué d'enfrontar al tribunal del Sant Ofici per un fet que, en altres circumstàncies, hauríem pogut qualificar d'anecdòtic.

2. La Inquisició a València

Quan el pontífex Sixt IV atorgà als reis catòlics la potestat de nomenar inquisidors, la Inquisició no era una institució nova. Així, al segle xii, i a les terres del Languedoc, ja s'havia intentat posar en marxa un procediment capaç de fer front a l'heretgia càtara: la Inquisició episcopal. Però ni aquella institució, ni la croada amb què hom es proposà d'aniquilar aquells heretges aconseguiren el seu propòsit inicial. Aquella Inquisició primerenca, dividida jurisdiccionalment en distintes diòcesis episcopals, fou substituïda per una nova organització, més eficaç i implacable: la Inquisició pontifícia. Gregori IX considerava que els tribunals episcopals havien fracassat en la missió d'extirpar l'heretgia. I així, al llarg de la dècada dels trenta del segle xiii, monopolitzava la persecució contra els heretges i n'encarregava l'organització als dominics. Aquest nou instrument de persecució s'establí, en aquell mateix segle xiii, també als territoris de la Corona d'Aragó.¹

Per tant, al segle xv, el procediment judicial inquisitiu no era quelcom innovador a la Corona d'Aragó, sinó que ja comptava amb uns pocs segles de tradició. A més, no era una institució que ja no actuàs quan s'instaurà la Inquisició moderna. De fet, en el cas concret de València, hi estava ben activa encara a mitjans del segle xv (García Cárcel, 1998: 152).

A Castella, en canvi, la Inquisició moderna, de finals del xv, fou una creació de nova planta. I aquell nou model substituï a la Corona d'Aragó, no sense reticències inicials, la Inquisició medieval. En

¹ Per a l'estudi de la Inquisició medieval resulten, encara, ben interessants les obres de Henry Charles Lea (2010) [1a ed. 1888], Kamen (2004) [1ª ed. 1967], Villanueva & Escadell (1984), Bennassar (1984), Blázquez (1988), Monter (1992) o Escudero & Birckel (2004). Per al cas concret del tribunal de la Inquisició de València, vegeu Ardit (1970), García Cárcel (1976), Ventura (1978) o Haliczzer (1990).

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

aquella ocasió, Sevilla adquirí un fort protagonisme en un fet rellevant que condicionaria la vida de la minoria conversa. Aquella ciutat es convertí en un dels epicentres des d'on es gestà la instauració de la Inquisició moderna als territoris hispànics. L'encarregat d'enverinar l'opinió pública fou el prior Alonso de Hojeda, amb tot un seguit de discursos que avivaven l'odi al convers. Això i les recomanacions que el confessor dels monarques, fra Tomàs de Torquemada, els hi feia, ajudà els reis a prendre la decisió (Kamen, 2004: 48-50).

Però la decisió reial d'implantar el tribunal inquisitorial a Castella i després exportar-ne el model a la resta dels seus estats no es pot explicar, només, pels missatges d'odi emesos des del púlpit; tampoc pels consells d'un confessor. L'excusa fou religiosa, però la decisió fou, sobretot, política.

Amb l'establiment de la Inquisició moderna, la monarquia disposava d'un mecanisme del tot efectiu per solucionar la qüestió dels conversos; però, més encara, aconseguiren una eina implacable per a reforçar la seua maquinària estatal, tota una institució centralitzadora de poder. Tampoc no cal menysprear la qüestió econòmica, atès que, amb les confiscacions i el subsegüent espoli efectuat sobre nombroses fortunes que havien acumulat algunes famílies de conversos, s'aconseguí engrossir les arques reials.² De totes maneres, les causes de la implantació del tribunal són complexes. Segons José Bordes:

L'estudi de la Inquisició implica abordar, entre altres, problemes relacionats amb el reforçament dels Estats europeus des de la di del segle xv, i molt especialment en el cas hispànic, la persecució de la dissidència a través de les institucions estatals, socials i religioses, així com l'antisemitisme. Es tracta de qüestions que lluny de ser debats antics o superats susciten encara forts elements de controvèrsia i de defensa de les institucions monàrquiques (Bordes, 2012: 645, nota 1).

Fet i fet, l'any 1481, els monarques nomenaren inquisidors en els territoris de la Corona d'Aragó. I, a València, començaren a actuar ja a finals d'aquell mateix any. Així ho anotava el notari Jaume Ximeno al *Llibre de memòries de la ciutat de València*:

En est any, lo senyor rey don Ferrando e la senyora reyna dona Isabel, sa muller, feren començar la Santa Inquisició en sos regnes e foren presos molts conversos, d'ells cremats y d'ells confiscats los béns y trets a penitència» (Escartí & Ribera, 2019: 298).

La primera conseqüència directa de l'arribada dels primers inquisidors moderns a València fou el pànic dels conversos. I així, durant distints edictes de gràcia que es publicaren en els anys successius a l'arribada de fra Cristòfol de Gualbes, molts conversos acudiren a confessar els seus crims d'heretgia davant dels inquisidors (Cruselles, 2019a). I, col lateralment, implicaren els seus veïns, familiars i coneguts. La xarxa inquisitorial caigué sobre bona part de la capa conversa. Les

² A tall d'exemple, vegeu la confiscació de béns efectuada sobre una de les majors fortunes, en aquell moment, d'Europa, la «Banca Roís» (E. Cruselles 2012 i 2019b).

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

conseqüències, a curt termini, foren més que evidents: la societat conversa desaparegué del mapa; el propòsit de la instauració del tribunal s’havia complert.

Perquè un dels mecanismes més infal·libles de què disposà la Inquisició foren els esmentats edictes de gràcia, un instrument eficaç per a inventariar tots aquells susceptibles de ser heretges. La tasca, a priori, devia ser complicada, atés que la major part del grup de conversos valencians pràcticament s’havia diluït entre els seus conciutadans cent anys després de les conversions massives de finals del XIV, arran de la devastació massiva de jueries arreu de la península Ibèrica, que afectà irremediablement el call de València (Narbona 2012). La publicació d’edictes durant els primers anys de la institució aconseguí exitosament la identificació dels conversos i dels seus descendents amb l’ajut dels mateixos conversos que acudien a declarar (Bordes, 2012 i 2013).

Tant les llistes producte dels dits edictes, com les actuacions posteriors, com per exemple el Cens Inquisitorial de 1506,³ demostren que els objectius que es perseguien amb la instauració de la Inquisició no només eren religiosos, sinó que s’identificà, s’assenyalà, i es perseguí el grup social dels conversos, al complet; i contra ells s’actuà fermament durant les dècades posteriors, fins a la seua desaparició, sense importar-ne les creences. De fet, el més important no eren les creences religioses d’aquella gent; al cap i a la fi, la majoria es mostraven públicament com a vertaders creients cristians. I molts, d’altra banda, devien ser-ho. El propòsit final no era cap altre que eliminar un grup social que «molestava». I de retruc, enriquir el tresor reial amb l’espòli de les grans fortunes que havien amassat les grans famílies mercantils i financeres.

3. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó, cotamaller (1504-1505)⁴

3.1. Presentació

No sabem gaire d’Antoni Moxó, més enllà del que hom pot extraure del seu procés. Sabem que treballava a València de cotamaller, un ofici que va aprendre, de menut, servint a Barcelona d’aprenent al taller del cotamaller Francesc Socarrats, integrant d’una família de conversos barcelonins. A València, Antoni degué prosperar econòmicament, ja que la documentació ens referència que, junt amb ell, a sa casa hi treballaven, almenys, un servent i una serventa. Ella, Isabel Vives, era, a més, la seua amant. El seu cognom no apareix al cens de 1506 (Cruselles *et al.*, 2015), i molt probablement no tingué descendència a València.

Els fets que ens descriu el seu procés arranquen en febrer de 1504. Haurem d’esperar, però, fins el 21 de juny d’aquell mateix any perquè el fiscal del Sant Ofici, Alfons Bemoll, manifestàs que tenia suficients informacions i indicis per a incoar el procés inquisitorial contra el cotamaller Antoni

³ Editat per Cruselles et al. (2015).

⁴ Procés conservat a l’Arxiu Històric Nacional de Madrid (AHN), Inquisició, lligall 528, expedient 22.

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Moxó. En aquella audiència de juny, el fiscal rescatava les delacions que, temps enrere, havia fet un religiós de Sant Llorenç, el vicari mossèn Jaume Aparici. El clergue havia comparegut mesos abans per a donar compte d’un succés que, a ulls del vicari, tenia una claríssima connotació herètica: Antoni Moxó negava que l’hòstia consagrada fos veritablement el cos de Jesucrist.

Segons els testimonis que s’incorporaren al procés, Antoni Moxó havia estat malalt de modorrilla,⁵ una malaltia que solia provocar catalèpsia i trastorns esquizofrènics. L’afecció era tan greu que els veïns i coneguts que s’havien acostat a sa casa per interessar-s’hi temien que morís. I en un esforç desesperat per salvar l’ànima de Moxó, cridaren un religiós perquè confessàs i combregàs el cotamaller. Mossèn Aparici s’hi traslladà per donar-li consol i salvació. Però segons el testimoni del religiós:

fue levado al dicho mestre Anthoni el cuerpo sagrado de nuestro señor Jesucristo a la casa y cama donde el dicho mestre Anthoni estava doliente. Y amonestado por el dicho vicario si quería recibir el cuerpo de Nuestro Señor, dixo que no, no dando razón por qué no lo quería recibir, por lo qual mostró ser herege y persona que no creya aquel santo sacramento por verdadero cuerpo de Nuestro Señor» (1r).

Això, la creença que la forma consagrada no era el vertader cos de Déu, serà a partir de llavors l’únic que importarà als inquisidors. I amb aquesta informació com a detonant, el fet que Antoni Moxó negàs el dogma de la transsubstanciació, els inquisidors n’ordenaren la captura i l’empresonament.

Els fets, amb tot, tingueren lloc pocs mesos abans, en febrer d’aquell mateix any de 1504, quan una sèrie de testimonis desfilaren per la sala d’audiències del tribunal de la Inquisició de València per a relatar la seua versió del succés. Per aquest motiu, l’inici de l’expedient alterna les declaracions fetes en febrer de 1504, pocs dies després dels fets, amb les ratificacions dels testimonis dutes a terme a finals de juny, una vegada havia iniciat el procés i Moxó havia estat empresonat.

⁵Segons el DCVB, la modorrilla és el «nom d’una malaltia, probablement de lesió cerebral (segle XVII)». Amb tot, l’exemple que aporta el dit diccionari no és del segle XVII, sinó del XVI, procedeix del *Llibre d’antiguitats de la Seu de València*. Al mateix exemple ens remet el *Corpus informatitzat del valencià* (CIVAL) «La vespra de sent Macià, MDXXIII, lo dit marquès de Adzanete morí de modorrilla en lo Palau» (<http://cival.avl.gva>). També hi al·ludeix el *Corpus informatitzat del català antic* (CICA) que afegeix una altra coincidència del mot, en aquest cas, als *Epistolaris d’Hipòlita Roís de Liori i d’Estefania de Requesens* (s. XVI) «Ayr morí así lo fill de Bonavida de modorrilla, que m’ à pesat estremadament, axí per la piatat que m fa son pare com perquè era molt bon jove» (<http://cica.cat>). Per la seua banda, la variant *modorria* té una única coincidència al CIVAL, provinent d’un sermó de sant Vicent Ferrer: «¿No serie gran modorria al rústech, e serie bé fora de seny, que quan vingués lo temps de abril o de mayg, que sembràs?» (<http://cival.avl.gva>); i quatre aparicions al CICA, totes del ‘Glossari llatí-català’ de les *Introductiones latinae*, del segle XVI. Les possibles traduccions al llatí, segons el dit Glossari, són *stulticia*, *insania*, *amentia* i *dementia* (<http://cica.cat>). Per al [*Dictionarium seu Thesaurus catalano-latinus verborum*], la *modorria* o *grossitud* es tradueix per *stupiditas*, *stultitia* o *insania*. Però té una entrada a propòsit de *modorro*, *modorra* o *modorria*, definida expressament com a malaltia, en què tradueix el mot per *veternus*, *lethargus* o *cathalepsis* (Torra, 1670: 390).

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

3.2. Les delacions dels amics, veïns i amants

La primera declaració conservada, doncs, va tindre lloc el 17 febrer 1504.⁶ Llavors acudí el mercader Joan Valent, resident al carrer dels Cotamallers. Valent afirmava que Moxó, afectat greument de certa malaltia, havia perdut la parla. Els metges, però, havien aconseguit que milloràs. El mercader, tement que la millora fos temporal, convencé Moxó perquè fes testament i rebés els sagraments de la confessió i de l'eucaristia. A tal efecte, cridaren un frare de la Verge de Gràcia, fra Mora, que s'encarregà de confessar-lo, i el vicari de Sant Llorenç, mossén Jaume Aparici, que hauria de dur la forma sagrada perquè combregàs:

Ha hocho o nueve días que ha estado malo Anthoni Moxo, cotamaller que bive a Sant Llorente, en esta ciudad de Valencia. Perdió la habla e los médicos le curaron por manera que tornó ha hablar. E sabiendo este testimonio que assí havia estado, este testimonio procuró e hizo que hiziesse testamento e confessasse. E lo confessó el frayle que trae el bacín de la Virgen Maria de Gracia. Y esto fue anoche. E assí mesmo hizo que el vicario de Sant Llorente le traxesse el cuerpo de nuestro señor, e assí se lo traxeron. E venido que entró por la cámara, diziendo el clérigo lo planto que se acostumbra dezir, e mostrándole el corpus, el dicho Anthoni Moxó, entonces, bolvió la cara e dizia: «Ni!, ni!, ni!». E assí se vino el clérigo con el corpus [...] e dixo que lo sacassen al dicho Anthoni de aquella casa porque tenía una manceba, e sacáronlo, e allí el vicario habló con él (f. 2r).

El mercader Valent mencionà, gairebé de passada, el fet que Antoni Moxó convivís amb una dona sense estar-hi casat. El clergue, però, feu treure el malalt de casa per poder parlar-hi sense la presència, a tots els efectes pecaminosa, d'aquella dona. Més avant, per les declaracions de Moxó i de la dona mateixa, se sabrà que aquesta era na Isabel Vives. Però, si atenem al transcurs dels interrogatoris, als inquisidors no els interessà, en absolut, l'afer extramatrimonial de la parella. Ni tan sols, tal com veurem, quan els inquisidors s'assabentaren de la qualitat de les pràctiques amatòries d'ambdós.⁷ Les distintes bateries de preguntes a què sotmeteren l'acusat, gairebé sempre, anaven encaminades a dilucidar si aquell creia en el sagrament de la transsubstanciació o no. Fins i tot a penes semblen preocupats per la resta de creences judaïques del processat.

Els inquisidors prosseguiren l'interrogatori, bo i interessant-se per l'estat de salut de l'acusat. I Valent respongué que «quando le traxeron el corpus, dixo que no le recibiría poque tenía bómto.

6 La documentació diu «Die XVI februarii año MDIIII». Tanmateix, segons l'Institut de Mécanique Céleste et de Calcul des Éphémérides, de París (<https://promenade.imcce.fr/fr/pages4/427.html>), el 16 de febrer de 1504 era divendres. I els testimonis, durant les audiències que van tindre lloc aquell dia, expliciten sistemàticament que els fets tingueren lloc «ahir divendres». Suposem, doncs, que es tracta d'una errada acumulada per part del copista.

7 Ni a l'acusació del fiscal ni a la sentència final s'hi esmenta. Pels volts del 1504, la Inquisició no tenia jurisdicció sobre el crim de sodomia. Si el procés hagués tingut lloc vint anys després, a partir del breu pontifici amb què, l'any 1524, el papa Climent VII autoritzava la Inquisició dels territoris d'Aragó, Catalunya i València a perseguir els sodomites, les pràctiques sexuals de Moxó i na Vives podrien haver estat qualificades de crim nefandíssim (Carrasco, 1986 i 2022; Riera i Sans, 2014).

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Interrogado si sabe que tuviesse bómito, dixo que no sabe tal cosa porque havía estado una noche e hun día que no havía hablado» (f. 2r).

En canvi, el 27 de juny de 1504, quan fou reclamat pel Tribunal per tal que ratificàs la seua anterior declaració, el testimoni afegí més dades:

que primer lo vicari interrogà al dit Anthoni Moxó si no volia rebre lo cos preciós de Jesucrist, mostrant-lo-hi, e aquell dix que no, que tenia vòmits, que no estava en disposició de rebre'l. Llavors, lo dit vicari li dix que puix no estava dispost per a rebre'l, que lo adoràs. E lo dit mestre Anthoni, llavors, voltà la cara devés la paret dient: «No!, No! No!», per manera que ni volgué rebre ne adorar lo cos preciós de Jesucrist (f. 2r).

En la seua primera confessió, el mercader Joan Valent no havia mencionat el fet que el vicari, atesa la indisposició i als vòmits de Moxó, li oferís adorar la forma consagrada com a alternativa a l'acte de combregar. Ara, mesos més tard, i és ben probable que ho fes condicionat o motivat per les preguntes dels inquisidors, afegia la negativa de l'acusat a adorar el cos de Crist. Només calia ara saber si el testimoni podia aportar informació que pogués esclarir quin era l'estat mental del cotamaller; i, en aquest mateix sentit, li preguntaren si Moxó tenia afectat l'enteniment. El testimoni respongué que «ell lo havia lexat en son seny, que havia fet testament a bon recort» (f. 2r).

Aquell mateix 17 de febrer de 1504 donà la seua versió el vicari de Sant Llorenç, mossén Jaume Aparici. Segons el vicari, algú havia acudit a buscar-lo la nit anterior perquè anàs a casa del cotamaller Moxó, atés que, perillant la seua vida, corria perill també la salvació de la seua ànima si no se li administraven els sagraments. Jaume Aparici explicà que: «Entrado que fue a la cámara donde estava le dixo los artículos, y al tiempo de la adoración de la cruz no quiso adorarla ni dezir las palabras».

Sembla que Antoni, a desgana, acabà repetint les paraules que anava dictant el religiós i adorà la creu. Llavors, el vicari li preguntà si estava dispost a rebre el cos de Crist. Amb tot, Moxó s'hi negà, bo i adduint que no es trobava gaire bé. Però aquells que estaven presents a la casa del convalescent, sobretot els seus criats, afirmaren que no hi tenia cap impediment:

E dixeron a este testimonio los que lo servían que no tenía impedimento de dolencia corporal, e assí, este testimonio sacó el cuerpo de nuestro señor y en sacándolo que vido el corpus, bovió la cara e dixo: «No! No!» [...] Este testimonio lo bolvió a la custodia, e bolviosse e tornó al dicho enfermo sin el corpus e dixo que se confessasse e reconciliasse para justificar la conciencia. E no quiso confessar e santiguarse. E hecho esto, lo hizo sacar de aquella casa, que dixo que tenía una amiga, e portà'l en otra casa, donde lo amonestó a la confesión, como dicho ha (f. 2v).

Finalitzà el seu testimoni referint allò que tothom rumorejava i que el vicari sospitava, això és, que «dicho Anthoni es converso» (f. 2v). De tota aquella confessió, durant la ratificació del 27 de juny, Valent no corregí, afegí ni eliminà ni una sola ratlla.

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Aquell mateix 17 de febrer de 1504, Caterina, muller de Jaume ‘el Verge’ i veïna d’Antoni Moxó, donava la seua versió dels fets. Així, gràcies a Caterina, sabem que, quan tots els presents decidiren que calia un confessor, la muller del Verge proposà el nom del vicari de Sant Llorenç, però Moxó s’hi negà, adduint que preferia el seu confessor habitual; o, almenys, aquell que ja l’havia confessat. Per aquest motiu, cridaren fra Mora, el frare que duia el bací de la Verge de Gràcia:

Dix que en lo seu carrer està hun cotamaller qui s diu mestre Anthoni, lo qual havia huns dies que caygué malalt. E lo dijous passat, anant ella, testimoni, a veure’l, li dix a ella, dita testimoni, que ell volia confessar e combregar [...] la deposant dix a la dona que lo dit mestre Anthoni té en casa per amiga que li portassen per confessor al vicari de Sant Llorenç. Lo dit mestre Anthoni dix que no volia sinó son confessor. E axí li portaren hun frare qui anava captant per la Verge Maria de Gràcia, lo qual, segons li digueren a ella, testimoni, lo havia confessat. Y ella, testimoni dix al dit frare que si lo combregaria, e aquell li dix que no volia per llavors, que hi tornaria après (f. 3r).

Segons Caterina, aquest fet es produí abans que Moxó perdés la paraula. A més, quan el cotamaller es recuperà, la muller de Jaume el Verge insistí en la necessitat que, de nou, el tornassen a confessar i combregar.

E com vingué lo dit dijous, axí a les tres hores, lo dit mestre Anthoni perdé la paraula, que may, per coses que lo metge li feu, la pogué cobrar fins ayr, divendres, a la vesprada, quasi a les cinch hores après migjorn. Que com hagué cobrada la paraula, ella, testimoni, li dix que bo seria que l tornassen a confessar y que lo combregassen, e ell respòs que era content (f. 3r).

I novament hi acudí el confessor de la Verge de Gràcia. Després que Moxó confessàs, hi arribà el vicari de Sant Llorenç amb la forma sagrada. La situació descrita per Caterina concorda, més o menys amb les anteriors, però amb tal profusió de detalls que la converteix en la més precisa i detallada descripció dels fets ocorreguts:

E axí vingué lo dit frare de la Verge Maria de Gràcia, lo qual lo confessà. E com lo hagué confessat, tantost donaren manera que li portassen lo cos preciós de Jesucrist. Y abans que l portassen, ella, testimoni, y altra dona començaren a adobar lo lit e la cambra. E com lo dit mestre Anthoni veu que volian combregar-lo, ell mostrà objectar-sse molt; e desosegat que estava, tragué los braços defora e començà a remangar-sse les mànegues, mostrant clarament que no li plaïa. E quan arribà lo vicary ab lo cos de Nostre Senyor Jesucrist junt ab lo lit, lo dit mestre Anthoni may volgué girar los hulls a ell, sinó que s voltà devés la paret. E com lo vicary li deya que digués la confessió, quasi mostrant que la deya forçat e de mala manera, gratant-se los braços e objectant-se. E com vingué que li dix que adoràs la creu, dix que no volia, fins que lo vicary li dix «Vós, mestre Anthoni, no sou cristià, que per ço no voleu adorar la creu», que llavors, quasi per força e vergonya, la adorà.

E com lo dit vicari li dix que si volia rebre lo cos preciós de Jesucrist, dix que no. E lo vicari li dix que per què no volia rebre’l, e lo dit mestre Anthoni li dix que perquè tenia bòmits e lants.

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

E les altres dones digueren al vicari que no tenia bòmits, que bé podia rebre'l. Lo dit mestre Anthoni, ab cara fellona, dix que millor sabia ell si tenia bòmits que no elles, e que no podia rebre'l.

Llavors, lo dit vicari dix al dit mestre Anthoni que, puix axí era, que lo adoràs, que tant era hadorar-lo com rebre'li. E com se alaxava ab Nostre Senyor en les mans perquè lo dit mestre Anthoni lo adoràs, aquell, dit mestre Anthoni, ab cara spantable no volent mirar al cos de Jesucrist, abans voltant la cara, reganyant los ulls e los dents, alçant lo braç per guardar-sse, deya moltes vegades «no!, no!, no!», per manera que may volgué adorar lo cors de Nostre Senyor. E lo dit vicari, pensant que ho feya per algun pecat que tenia, feu apartar a la testimoni e a les altres dones per reconciliar-lo. E may volgué dir res. E axí se'n tornà lo dit vicari. E com la testimoni e les altres dones, après, li deyan que, puix era cristià, per què no no havia volgut adorar Nostre Senyor, mostrava que li pesava perquè li'n parlaven, no volent respondre. E quant li parlaven de altres coses, responia contentament.

E més dix que la dona que lo dit mestre Anthoni té en casa, qui s diu na Vives, e hun home que axí mateix està en dita casa, qui s diu mestre Jaume, cotamaller, que l servexen, digueren a la deposant que, quant lo dit frare lo confessava, deya «No só cristià, com a jueu vull morir». E açò oÿren que deya lo dit mestre Anthoni al dit frare (ff. 3r-3v).

Encara el 17 de febrer de 1504 declarà, per descàrrec de consciència, mossén Joan Salvà, prevere beneficiat de l'església de Sant Llorenç. Aquest relatà que el dia anterior, divendres, el vicari de Sant Llorenç li pregà que anàs a visitar mestre Antoni, «parroquià seu, que li havien dit que estava malalt, a la mort», perquè el vicari tenia un compromís ineluctable i no hi podia anar. Llavors, mossén Joan hi anà i trobà Antoni, malalt «que no parlava, sinó que stava com qui dormia». La narració del prevere de Sant Llorenç ens descriu més àmpliament la malaltia i el procés de recuperació de Moxó, que molt probablement s'havia desmaiat en algun moment i havia perdut la consciència. Llavors, Joan Salvà fou l'encarregat de fer cridar el metge, mestre Benet, que aconseguí despertar el malalt, no sense treballs, després d'aplicar-li algun remei en forma de vapors o fumaroles:

E vent que l no podien despertar, feu que l portassen hun metge, qui és mestre Benet, lo qual, per coses que l feu, no l pogué despertar. A la fi, lo dit metge dexà que li donassen huns fumarols. E axí, ab aquells, lo despertaren. E com veren que ya parlava, digueren-li que fes obres de cristià, que l testimoni lo confessaria. E aquell dix que no volia que l testimoni lo confessàs, sinó que l portassen hun frare que ya lo havia començat de confessar» (f. 4r).

En aquells moments, el prevere Joan, atès que Antoni ja es trobava millor, se n'anà. Tanmateix, després que el frare de la Verge de Gràcia l'acabàs de confessar, quan algú cridà el vicari perquè hi portàs el cos de Crist, mossén Salvà l'hi acompanyà. I així:

Anit vespre, ell, testimoni, anà ensemps ab lo vicari a llevar lo cos de Nostre Senyor al dit mestre Anthoni, lo qual, interrogat per lo vicari, respòs que creya en los articles de la fe. E com vingué a adorar la creu, lo dit mestre Anthoni no volia dir Adoramus

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que 'no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist'

te Christus etc., e açò per dos o tres voltes que lo vicari lo requerí, voltant-se devés la paret. Fins que lo vicari li dix: «Vós no sou cristià, no creeu que Nostre Senyor rebé mort e passió etc.», que llavors, quasi forçat, dix el Adoramus Christus e adorà (f. 4v).

Però quan el vicari es disposà a combregar-lo, segons el testimoni, Antoni s'hi oposà «guarint-se devés la paret, gratant-se los braços», mentre afirmava que, a causa dels vòmits que li havia ocasionat la seua indisposició, no estava preparat per a rebre el cos de Crist. (f. 4v).

L'endemà, el 18 de febrer de 1504, compareixia en la sala del Tribunal na Isabel Vives, alhora servent i amant d'Antoni Moxó. Crida l'atenció la brevetat del testimoni d'Isabel, que només esmenta el primer intent de confessió per part de fra Mora, que degué tindre lloc el 12 de febrer, sis dies abans que l'amant del cotamaller declaràs. No insistiren, els inquisidors, a preguntar-li absolutament res quant a la qüestió amatòria entre ambdós, que feien vida conjugal sense estar casats. És cert que no era aquesta la finalitat d'aquella audiència, en què els inquisidors es limitaven a anotar la confessió d'un delator, però tampoc no s'hi referiren el 27 de juny de 1504, quan Isabel fou, de nou, citada a declarar i ratificà punt per punt la seua confessió anterior, sense incorporar-hi cap canvi.

Dixo por descargo de su conciencia que puede haver seis días que, estando [Antoni Moxó] malo en casa d'este testimonio, vino a confesar-lo fray Mora, de la Verge Maria de Gràcia [...] e subió a confesarlo a una cámara. E este testimonio e mestre Jaume Guasch, que estava allí, se baxaron baxo, al comedor (f. 4v).

Llavors, fra Joan Mora començà a confessar-lo i, quan li digué «Hijo, Dios sea con vós», mestre Antoni respongué «jueul, jueul, jueul». El frare baixà i explicà als servents de Moxó: «Está deseso, no lo puedo confessar. Yo me venré manyana» (f. 4v).

El 22 de febrer de 1504 declarà la vídua Elionor Fumaya, veïna del cotamaller. La declarant afirmà que el divendres anterior, això és el 16 de febrer, anà a visitar Antoni a sa casa. Ella fou testimoni de la intervenció del metge i de com Moxó despertà i recuperà la parla. A més, Fumaya relatà que, mentre esperaven el vicari de Sant Llorenç, ella restà al costat del malalt, reconfortant-lo per la imminent arribada del cos preciós de Jesucrist:

E com hagué confessat, feren que li portassen a Nostre Senyor e que combregàs. Y ella, testimoni, restà en la cambra esperant com portarien a Nostre Senyor, dient al dit mestre Anthoni que s'alegràs, que Nostre Senyor lo venia a veure, lo qual no n feu molt cas. Aprés, com se sentí la campaneta, veu que lo dit mestre Anthoni començava a bosquejar, mostrant alterar-sse (f. 5r).

La narració dels fets que feu Elionor descriu, poc dalt o baix, el que ja havien explicat els testimonis anteriors. Incidia també en la vida reprobable que feien Moxó i na Vives com a possible detonant perquè el cotamaller, sentint-se tacat, no volgués combregar. Per aquest motiu, segons Fumaya, el vicari,

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

crehent que perquè lo dit mestre Anthoni estava en aquella casa ont havia estat amigat ab una dona, que per axò no l volia adorar ni rebre'l, feu que en una casa del carrer li feren cama. E allí lo portaren e tornaren a persuadir que per què no volia rebre ne adorar lo cors preciós de Jesucrist (f. 5r).

Però sembla que Elionor no quedà satisfeta i, intrigada pels motius per què Moxó no havia volgut combregar ni adorar la forma sagrada, just el dia abans que declarava, visità novament el cotamaller. Ella, decidida a dilucidar les creences d'Antoni, però també, com a bona cristiana, per a intentar salvar l'ànima de l'acusat, l'obligà a adorar un crucifix i insistí en la necessitat de tornar a cridar el vicari i combregar. Davant de la negativa de Moxó, la testimoni degué anar-se'n enfadada, possiblement frustrada per no haver aconseguit la seua missió salvadora, i decidí que no hi tornaria més:

Ayr anà a veure lo dit mestre Anthoni, e li feu adorar hun crucifici que allí tenia, e dix-li que, si fins allí ell, ab mal enteniment no havia volgut rebre Nostre Senyor, que demanàs al vicari y lo rebés, e fes obres de bon cristià, dient-li que miràs que, en poch spay, poria salvar la ànima o dampnar-la. E lo dit mestre Anthoni responch-li: «Ara ja stich taxat», e no li volgué donar més rahó ninguna. E axí ella, testimoni, se n'anà, que no hi és volguda pus tornar (f. 5v).

3.3. La captura, l'empresonament i l'inici del judici

Situem-nos, de nou, el 21 de juny de 1504, quatre mesos després dels fets. Durant aquella audiència en què el fiscal aportava la informació que havia recollit per tal de demanar la incoació del procés contra Antoni Moxó, els inquisidors acceptaren el tràmit i n'ordenaren la captura, que es materialitzà aquell mateix dia (f. 6r). Després d'empresonar-lo, els inquisidors li feren la primera monició o advertència, i el cotamaller confessà els fets, però insistia que, a causa de la malaltia, havia perdut l'enteniment:

E lo dit mestre Anthoni dix que en dies passats ell estigué malalt de modorrilla, y en lo principi de la malaltia, demanà que l confessassen e combregassen, e no se'n curaren. E après perdé lo seny de la dita malaltia, que, ab turments, mestre Benet hagué quefer de fer-lo recordar. E com recordà, li portaren lo cos de Nostre Senyor. Y, segons li digueren, parlà certes coses y no l volgué rebre. Però ell, confessant, no s recorda de res perquè no estava en son seny, que del que feu, demana perdó e misericòrdia (ff. 6r-6v).

Pocs dies després, el 26 de juny de 1504, fou advertit per segona vegada; l'acusat, però, insistia a explicar que la causa de tot aquell enrenou no era cap altra que la pèrdua de seny motivada per la greu malaltia que havia patit, perquè «estant malalt e fora de tot seny, feu e digué, segons après li digueren, les coses per què lo han pres; però que, de pensa acordada, ne ab molta intenció no feu res, ne plàcia [a] Déu» (f. 6v).

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

En canvi, l'acusació del fiscal manifestava que l'acusat en tot moment havia estat «en son seny y recte judici, y de manera que podia conéixer y destingir qual era lo bo y lo mal» (f. 7r). La clau, amb tot, era destapar un convers practicant del judaisme. Perquè el fiscal així ho palesava en el primer punt de l'acusació: «Lo dit mestre Antoni és convers y ve de linatge de jueus» (f. 7r). Ara bé, en els arxius inquisitorials no devia haver-hi cap confessió precedent, produïda bé arran d'un edicte de gràcia, bé a partir de processos anteriors contra gent propera a n'Antoni que l'hagués involucrat en cerimònies judaïques, com ara l'observança del Sàbat o els distints dejunis jueus que abunden entre la documentació processal. Tot i això, Alfons Bemoll no necessitava situar-lo en cap d'aquestes circumstàncies, li bastava de demostrar que l'acusat no creia fermament en el dogma de la transsubstanciació com a prova irrefutable de la seua heretgia:

quant lo prevere li portà lo cos preciós de Jesucrist, al temps que li digueren que digués la confessió, la dix de mala gana y quasi per força, y no volgué rebre lo corpus Domini ni, encara, adorar-lo, ans com mal cristià, no creén que aquel fos verdader Déu, se girà devés la pared, no volen-lo mirar (f. 7v).

Aquest és el punt central de l'acusació que presentà el fiscal. De fet, podríem afirmar que era l'únic de què disposava Alfons Bemoll. Perquè el primer punt de l'acusació, el llinatge jueu de l'acusat, és un tòpic en tots els processos contra conversos, basat en el principi de la presumpció de culpabilitat. I el tercer, i últim, punt de l'acusació del fiscal no era, llavors, més que una conjectura que, al llarg del procés, estava disposat a convertir en una certesa. Això era, que Antoni Moxó devia haver fet moltes cerimònies jueves, junt amb altres persones, i mai no ho havia confessat en cap edicte de gràcia.

Ítem *dico ut prius* que lo dit mestre Anthoni ha dit, fet y obrat altres molts ritos y altres cerimònies de la ley de Moysén. Y ab altres persones, de sa pervers e ynich error participant, y comunicant ab aquelles, les quals çelà e yncobrí y no las volgué venir a dir, declarar ni manifestar als tunc reverens inquisidors ni a vostra reverent paternitat [...] los quals ritos y cerimònies protest dir y alegar en aquest present procés en son temps y lloch (7r-7v).

Com veurem, el tribunal sí que aconseguí que Moxó confessàs la celebració d'algun ritu jueu, i que hi incriminàs terceres persones. Però de tot això, quan el fiscal pronuncià l'acusació, no en tenia cap prova, i aquestes confessions no eixiren de la boca de l'acusat fins que el turment feu la seua.

L'acusat respongué al primer capítol de l'acusació explicant que ignorava si venia, o no, de jueus, per la seua condició d'orfe: «dix que ell no 's té per convers, ne sab que vinga de linatge de jueus per quant no conegué pare ne mare». Quant al tercer capítol, «dix que no y à tal com en lo capítol és contengut». I responent al capítol central de l'acusació, repetí que, potser, era cert tot el que contenia, però que tot havia sigut fruit de la malaltia, que li havia fet perdre el seny, i, a més, no se'n recordava: «stant malalt

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

de la malaltia que estava, que havia perdut lo seny, ell pogué dir e fer totes les coses contengudes en dit capítol, emperò que ell no s recorda de tal per la manera com estava» (f. 9r).

Després d'onze dies de presó i dues advertències del tribunal perquè confessàs la veritat, i conscient que no havia aconseguit de satisfer els seus interrogadors, Antoni Moxó decidí aportar als seus captors una confessió que poc –o gens– tenia a veure amb els fets pels quals havia estat empresonat. Aquesta circumstància s'ha d'entendre com a resultat del procediment inquisitorial. Amb l'acusat empresonat, sovint sense saber per què, aïllat en la seua cel·la, i amb l'amenaça del turment si les seues explicacions no convencen els inquisidors, més encara, amb una possible condemna a morir a la foguera planant en la foscor i la solitud de la presó, molts intentaren salvar-se'n mentint. Alguns mentint per tal de demostrar que eren innocents; molts, afegint crims que no havien comés per tal d'acontentar els interrogadors i acabar prompte amb el suplici. Això mateix, l'obligació amb què se senten els acusats de satisfer els interrogadors, fou una constant al llarg de la història del tribunal del Sant Ofici, i una circumstància que motivà confessions falses i desesperades per tal de deslliurar-se'n i eixir relativament ben parat del procés.⁸

En aquest cas, no sabem si el que confessà Antoni Moxó l'1 de juliol de 1504 era cert o no, però, certament, no tenia res a veure amb els fets que li imputaven, i que ell ja devia saber, atés que ja havia tingut ocasió de respondre al contingut de l'acusació del fiscal. I, tanmateix, en aquella audiència decidí autoinculpar-se del crim nefandíssim de sodomia a propòsit del tipus de relacions sexuals que havia mantingut amb Isabel Vives. I així, Antoni Moxó confessà el següent:

que pot haver fins set anys qu'ell prengué amistat ab una dona qui s diu na Vives, stant e mengant ab ella en una casa. E que, a cap de algun temps que estava ab ella, una nit la dita na Vives li acometé que lo y fes per lo darrer, ço és, per lo cul.⁹ E axí ell, confessant, per complaure-la, lo hi feu per lo darrer. E de allí avant, algunes voltes lo hi feu per lo darrer, ço és per lo cul, axí per la part de les spal·les com per davant, ço és que, quant lo hi feya per la part de davant, la dita na Vives a voltes se lo posava en lo cul. Y ell, confessant, a voltes ne havia sentiment, però que bé ha tres anys que se n'és lexat, que no lo hi ha fet sinó per davant. E que de açò demana perdó e misericòrdia (f. 9v).

La tercera, i última, advertència dels inquisidors es produí el 4 de juliol de 1504, però Moxó no afegí res de nou i insistí a explicar que, a causa del seu estat, havia perdut l'enteniment. Llavors, es procedí a la publicació dels testimonis per part del fiscal i, amb això, s'iniciava el termini perquè l'acusat i el seu advocat procurador preparassen la defensa (f. 10r).

Abans, però, que la defensa enllestís el seu escrit, el Tribunal recollí un altre testimoni. En aquest sentit, el 20 d'agost de 1504, declarava Alfonso Pérez, natural de Calataiud, porter del governador

⁸Vegeu, a tall d'exemple, el procés contra Francesc Joan, que per contentar els inquisidors, audència rere audiència arribà a delatar falsament prop de 350 persones (AHN, Inquisició, lligall 5311, expedient 50).

⁹Al marge esquerra: *crimine nefandum*.

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

de València. Pérez afirmà que havia sentit a parlar del cas, que Moxó, estant malalt, no volgué rebre el cos de crist. Llavors, decidí interessar-s’hi i va visitar el cotamaller, amb qui va estar conversant prop d’una hora. Segurament impel·lit per la curiositat, «y por ver si era verdat lo que avía oýdo dezir, tomó este testimonio un crucifixo y demostráselo» (f. 11r). Després d’insistir que adoràs la creu, l’acusat girà el cap, que no volgué mirar el crucifix, bo i colpejant-se el cap contra el capçal del llit, mentre li deia: «¿A todo esto as venido, traidor, de Calatayud?» (11r).

3.4. La defensa d’Antoni Moxó

L’escrit de la defensa, format per 39 articles, fou presentat el 6 de setembre 1504. L’advocat procurador l’iniciava amb tres articles destinats a respondre cadascun dels tres punts de l’acusació fiscal. En primer lloc, considerar com a convers l’acusat tenint en compte el seu llinatge era, a parer de l’advocat, una pressuposició que no tenia fonament, atès que Antoni Moxó era fill de cristià de natura. El fet que sa mare sí que ho fos, de conversa, no hi tenia cap implicació, perquè «de poder de la qual hixqué lo dit mestre Anthoni Moxó de tant poca edat que quasi no tenia sentiment algú» (f. 14r).

Quant als capítols segon i tercer de l’acusació, Cavila esgrimia que l’acusat mai no havia estat ni reconciliat ni, encara, acusat per ningú d’haver fet mai cap cerimònia jueva. De tot això, l’advocat inferia que Moxó sempre havia viscut com un vertader cristià de cor. En aquest sentit,

puix lo dit mestre Anthoni Moxó contínuament ha vixcut bé e com a bon cristià, no se ha de presumir que en lo article de la sua mort acordadament hagués de fer ni dir alguna ni nenguna de les coses en la dita denunciació contengudes (f. 14r).

La resta d’aquesta primera part de la defensa, l’advocat procurador la invertí a tractar d’invalidar els testimonis. En primer lloc, perquè «tots los testimonis produhits per part del dit magnífich advocat e procurador fiscal deposen de hun mateix acte en una mateixa hora fet, los quals són variables, contraris a si mateixos e repugnants la hu a l’altre» (f. 15r).

Amb tot, com veurem tot seguit, utilitzarà les paraules dels mateixos testimonis per donar fe de l’estat mental en què es trobava el cotamaller.

Verdaderament se jutgarà que lo dit mestre Anthoni Moxó, en lo temps que li portaren lo Corpus Domini, no stava ab sana consciència axí com era necessari per a rebre e adorar lo cors preciós de Jesucrist [...]. Verdaderament, la consciència de aquell no stava ben reposada. [...]. E axí u mostren molt bé les paraules dels dits primer e segon testimoni, hon dihen que lo dit mestre Anthoni Moxó perdé la paraula, e encara més avant, allí hon dihen que lo dit mestre Anthoni Moxó confessà, car una de les parts de penitència és la confessió, e moro ni juheu no ‘s confessa. Donchs, si mestre Anthoni Moxó se confessà, és çert que no era ni és juheu, ni tenia pensament de morir com a juheu.

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Mas encara se mostra lo sobredit ésser veritat per los mateixos testimonis [...] allí hon dihen que, interrogat lo dit mestre Anthoni Moxó per lo vicari si creya los articles de la fe, dix e respòs que sí, les quals paraules les reverents paternitats vostres deuen molt bé ponderar e considerar. Car no és nengú que ab juhí dreturer vulla mirar e entendre les deposicions dels testimonis produhits per part del magnífich advocat e procurador fiscal que haja de jutjar que lo dit mestre Anthoni Moxó digués les dites paraules «no, no, no» e fes los actes per los dits testimonis voluntàriament deposats per no ésser bon cristià, puix creya los articles de la Santa Fe Cathòlica, en los quals és fundada la nostra fe, e encara se confessà com a cristià, los quals actes són senyalats. Ans verdaderament se ha de dir que lo dit mestre Anthoni Moxó, quant volgué confessar e confessà e respongué que creya los articles de la Santa Fe Cathòlica, stava en son bon seny [...]. E si per ventura en après dix algunes paraules tals quals los dits testimonis han volgut depositar, lo que expressament se negua, se ha de entendre que stava frenèlich e no en son bon seny (ff. 15v-16r).

I insistia més encara en l'estat mental de l'acusat, atés que, segurament, era l'únic clau on podia agafar-se per intentar salvar l'acusat d'una condemna gairebé inevitable, atesa la gravetat del crim de negar el dogma de la transsubstanciació:

En aquella part hon diu lo primer testimoni e lo terç que lo dit mestre Anthoni Moxó, de la dita malaltia de la qual stava malalt, perdé la paraula, e que ab medecines recobrà la dita paraula, les quals paraules deposades per los dits testimonis e lo acte del perdiment de la paraula denoten la perturbació de l'enteniment que tenia lo dit mestre Anthoni Moxó. E per ço restaria en clar que, si paraules algunes dix lo dit mestre Anthoni Moxó, lo que no s'creu ans expressament se nega, serien stades dites ab frenesia e turbació de enteniment, e no ab bon seny, en lo qual cars la ley no puneix a nengú frenèlich ni alienat de pensa per qualssevol paraules que digua (f. 16v).

L'advocat acusava el tercer testimoni de confessar falsament, sobretot quan declarà que mestre Anthoni Moxó digué la seua confessió de mala gana, deposició única i singular que cap dels altres testimonis no havia referenciat. També li retreu que hagués expressat que havia sentit dir que quan es confessava, Moxó digué «no só cristià, juheu vull morir», acusació que, a més de falsa, l'advocat s'afanyava a inutilitzar argüint que era estada efectuada, a sobre, d'oïdes (f. 17r).

Per al procurador de la defensa, el testimoni quart quedava satisfet responent als tres primers. Quant al cinqué testimoni, el qual explicà que, quan fra Mora anà a confessar el cotamaller i li digué «Fill, Déu sia ab vós», Antoni respongué «juheu, juheu, juheu», l'advocat en remarcava la falsedat i el fet de ser, també, únic i singular (f.17v).

Finalment, només li restava satisfer al sisé testimoni, per al qual esgrimí la frenesia com la culpable que mestre Anthoni Moxó declinàs rebre el corpus, però, sobretot, l'estat físic de l'acusat, perquè per al procurador era un fet provat que Moxó no estava en disposició de rebre'l (f. 18r).

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Acabava el seu escrit de defenses aportant un resum dels fets segons la versió d'Antoni Moxó:

Poch abans que lo dit mestre Anthoni Moxó fos pres per les reverents paternitats vostres, lo dit mestre Anthoni Moxó fonch malalt de una gran malaltia [...]. En la casa en la qual lo dit mestre Anthoni Moxó caygué malalt stava una dona, la qual tenia part carnalment ab lo dit mestre Anthoni Moxó [...]. Sentint-se dolent de la dita malaltia, lo dit mestre Anthoni Moxó requerí als de la casa hon stava malalt, e senyaladament a n Valent, que li fes venir lo confessor, que volia confessar e combregar [...] e lo dit en Valent li respòs: «sí plau a Déu, vós mateix vos hi hireu a combregar a la sglésia, que no és res lo vostre mal [...]».

Dos o tres dies après de les dites paraules, sentint-se mal, lo dit mestre Anthoni Moxó se pres a cridar e cridant altres veus, dihent: «mort só, mort só». E parlant ab algunes persones que staven en la casa, dix e fonch hoÿt dir tals o semblants paraules, en effecte: «Déu, vos ho demane mal e carament, que axí m feu morir sens confessar e combregar, a càrrech sia de les vostres ànimes» [...].

Poch après de les dites paraules, lo dit mestre Anthoni Moxó hixqué de son seny e tornà quasi frenèlich e començà a desvariar e perdé la paraula [...]. Per intervenció de alguns metges, ab medecines e altres coses, lo dit mestre Anthoni Moxó cobrà la paraula [...]. Havent cobrat la paraula, arribà hun frare de la Verge Maria de Gràcia per confessar lo dit mestre Anthoni Moxó, e trobà aquell que no stava en son seny. E dix lo dit frare en presència de persones dignes de fe: «No stà bo per a confessar, ni menys per a combregar. Yo m tornaré ací deprés dinar per veure com starà, car ara fora de son seny stà» [...].

Lo dit frare tornà lo mateix dia deprés dinar per confessar lo dit mestre Anthoni Moxó . E arribant, lo dit frare dix al dit mestre Anthoni Moxó: «Fill, Déu sia ab vós». E lo dit mestre Anthoni Moxó, stant fora de seny, respòs: «Juheu». E per ço lo dit frare no l confessà. L'endemà de matí, lo dit frare tornà. E trobant molt mal al dit mestre Anthoni Moxó e molt torbat e indispost per a confessar e combregar, procurà que periolassen al dit mestre Anthoni Moxó [...]. Recobrat hun poch lo dit mestre Anthoni Moxó, lo dit frare lo confessà. E confessat, dix lo dit mestre Anthoni Moxó que volia fer testament e combregar [...].

Al temps que portaren lo combregar al dit mestre Anthoni Moxó, lo dit mestre Anthoni Moxó no stava en son seny, ans stava fora de seny e frenèlich [...]. Tan gran era la frenesia e alienació de pensa que lo dit mestre Anthoni Moxó tenia, que no mirava què feya ni què deya [...]. Lo dit mestre Anthoni Moxó, molt poch après que l'hagueren combregat, donà una bocinada a hun home qui l vengué a vesitar [...]. Axí mateix, lo dit mestre Anthoni Moxó, en lo dit temps, arribant a veure'l un ciutadà d'esta ciutat, se desonestà de paraules contra aquell; finalment, li dix que 's mataria ab ell [...].

Tantost que lo dit mestre Anthoni Moxó fonch tornat en son seny, perduda la alienació de pensa que tenia, interrogat per algunes persones [...] dix e fonch hoÿt dir que no 's recordava haver dit tals paraules [...]. Lo dit mestre Anthoni Moxó, essent tornat en son seny, confessà e combregà com a bon cristià» (ff. 18r-21v).

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

No obstant això, l'escrit enllestit per la defensa del cotamaller no tingué els efectes esperables. Ni la greu malaltia, i els vòmits subsegüents, com a eximent de no haver combregat, ni la frenesia i pertorbació mental per a justificar la negació del dogma de la transsubstanciació acontentaren el tribunal de la Inquisició.

Però, a més, un altre contratemps s'havia sumat a l'estratègia de defensa, això és, recordem, el testimoni sobrevingut, ja avançat el procés, d'Alfonso Pérez, el porter del governador. Per tant, quan l'advocat conegué el contingut d'aquella declaració, hagué d'escriure una addenda a l'escrit de defensa, que presentà aquell mateix 6 de setembre. Al llarg dels sis articles d'aquest annex, Cavila insistia que s'havia de considerar nul i sense cap efecte la declaració de Pérez, ja que era única i singular. Però, a sobre, explicava que el fet d'haver anat a visitar Moxó perquè «volia experimentar si era veritat lo que d'ell se deya» era una prova irrefutable de «lo ánimo e voluntad e affecció que ha tengut de acusar al dit mestre Anthoni Moxó» (f. 33v).

Llavors, entre el 7 i el 26 de setembre de 1504, desfilaren per l'audiència del Sant Ofici tots aquells testimonis que haurien de corroborar els 39 articles de la cèdula de la defensa (ff. 22r-31r). La majoria d'aquests testimonis admeteren que mestre Moxó tenia la ment pertorbada. Per exemple, n'Àngela Mendoza afirmava que «no estaba en su seso porque, estando el corpus allí, llamava putas a esta y a otras mujeres» (f. 22r). Per la seua banda, Galcerà Vinader narrava una conversa amb l'acusat que palesava l'estat mental del cotamaller. Segons Vinader, quan anà a visitar-lo, el trobà alterat, fins al punt que Moxó, cridant i visiblement alterat, li digué: «Vós soys mossén Vinader, el mayor ladrón que sea en Valencia. Dadme los huevos de las gallinas que me aveys hurtado; si no, yo me mataré con vós» (f. 26v). O el testimoni del guanter Jaume Climent, segons el qual, quan li feu una visita, Moxó «dio a este testimonio una bofetada, e que él, testimonio, le dio otra, e estuvo para dalle con un cuchillo, sino porque vido que estava loco» (f. 30v).

Ni, tampoc, el testimoni de fra Joan Mora, el confessor de la Verge de Gràcia, aprofità per a resoldre el cas favorablement als interessos de Moxó. Mora, que coneixia el cotamaller perquè feia poc dalt o baix deu anys que n'era el confessor, descrivia l'acusat com un bon cristià. I qualificà les paraules d'Antoni Moxó com un producte de la bogeria transitòria que patí. De fet, fra Mora explicava que, quan arribà per primer cop a casa de l'acusat, aquest el rebé visiblement desesperat, però content de la seua visita: «Bendito sea Dios que venís. Quanto ha que os espero» (f. 24r). Però poc després, quan es disposà a confessar-lo, Moxó, fora de seny, començà a cridar «jueul». Per aquest motiu, preferí no confessar-lo en aquell moment i tornar-hi més tard, quan, certament, pogué confessar-lo sense cap problema.

El 26 de setembre de 1504, després d'haver testificat els testimonis de la defensa, Miquel Cavila intentà demostrar, amb l'ajut de la ciència mèdica, que l'acusat, efectivament, tenia afectat l'enteniment a causa de l'episodi catalèptic de modorrilla que havia patit, i que, per tant, no sabia què feia. En aquest sentit, aportà com a prova les receptes que el metge Benet havia prescrit a Moxó. Malauradament, el metge que l'havia atès va morir al cap de poc i no pogué certificar que

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

aquelles receptes estaven indicades per a la catalèpsia.¹⁰ Ara bé, mort el metge Bonet, la defensa intentà que el facultatiu de la Inquisició, el metge Abril, donàs fe d'allò mateix, però no ho feu. Es referia, l'advocat a «unes cèdules o receptes que lo reverent mestre Benet, *quondam*, ordenà. E suplicà a ses paternitats que rebessen informació del reverent mestre Abril, metge del Sant Offici, si les dites receptes eren hordenades per a mal de modorrilla e frenesia». Abril, que estava en aquells moments a la sala de l'audiència, en canvi, certificava que les dites receptes «foren ordenades per a los accidents del cap e per a mal de subec,¹¹ però no per a modorrilla ni per a febra» (f. 11v).

Era, llavors, setembre de 1504. És possible que s'hi efectuassen més audiències en què, per descàrrec de consciència, Antoni intentàs matisar les seues paraules i reconduir el seu procés perquè arribàs a bon port. No ho sabem. Almenys la documentació no conserva cap altre document redactat més enllà de setembre de 1504, fins l'11 de gener de 1505, data a partir de la qual els patiments del nostre cotamaller no feren més que augmentar.

3.5. A la recerca d'una confessió satisfactòria: el turment inquisitorial

Tenint en compte que ni les declaracions d'Antoni Moxó, ni l'escrit de la defensa ni els testimonis que s'hi aportaren havien aconseguit esclarir, a ulls dels inquisidors, la veritat de tot aquell afer, l'11 de gener de 1505, els consellers del Tribunal votaren que Moxó havia de ser torturat i aconseguir, així, la prova contundent que necessitaven per a condemnar-lo: la confessió plena de l'acusat mateix. I així, el 6 de febrer de 1505, advertiren per última vegada el cotamaller, «e vist que no volia dir la veritat, lo manaren portar al palau dels turments, e axí lo portà Miquel Gomis, carceller» (f. 38r).

El carceller conduí Moxó a la sala dels turments, un lloc tan sinistre que devia infligir pànic en l'acusat només entrar-hi. I el pànic, la por al dolor, era una arma ben coneguda per les autoritats, tant civils com eclesiàstiques. I, per descomptat, pels inquisidors, que, amb l'amenaça del dolor, insistiren que l'acusat confessàs la veritat, mostrant-li els instruments que haurien de fer servir per torturar-lo en cas que no ho fes:

E posat lo dit Anthoni Moxó en lo dit palau dels turments, y en lo conspecte¹² dels turments, fonch tornat [a] amonestar que digués la veritat per quina intenció no volgué rebre lo cos de Jesucrist ne volia adorar la creu (f. 38v).

¹⁰Devia estar viu, encara, mentre l'advocat i l'acusat confeccionaven la llista dels testimonis que podrien declarar a favor seu, ja que hi apareix referenciat. Poc després, però, l'escrivà anotava al marge de l'esmentada llista, al costat del nom de mestre Benet, «Migravit in Domino» (f. 13r).

¹¹Segons el DCVB: *Son letàrgica*.

¹²Conspecte: Acte de mirar (DCVB).

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Moxó tornava a remetre's al que ja havia confessat, que tot havia estat producte de la demència provocada per la malaltia.:

E dix que no tenia recort de res, que fora de seny ho feu. E vist açò, los dits reverents inquisidors lo manaren despullar e posar en lo turment de la corriola. E axí fonch despullat en camisa e ligat en lo dit turment, lligat les mans derrera (f. 38v).

Heus ací l'inici del turment, que deixa entreveure, també, el turment psicològic que suposa la fragilitat i el sentiment d'indefensió d'un cos nuu davant la mirada escrupolosa dels inquisidors, els oficials, l'escrivà i el botxí. Abans que manassen accionar el mecanisme de la corriola, fou advertit novament i amenaçat que, si no confessava i moria o rebia algun dany durant la sessió de tortura, tot hauria estat per culpa seua:

E stant ligat fonch tornat [a] amonestar. E los dits reverents inquisidor protestaren que, si per no voler dir la veritat, lo dit Anthoni Moxó moria en lo turment o li seguia altre mal, que fos a càrrech seu. E lo dit Anthoni Moxó dix que no pot dir res (f. 38v).

En aquell moment manaren accionar el mecanisme de la corriola. Aquest fou el mètode que més freqüentment va utilitzar el Tribunal de la Inquisició de València. El turment de la corriola, o la garrotxa, consistia a lligar les mans de l'acusat per darrere de l'esquena i, tot accionant un sistema de corrioles, alçar-lo en alt i mantenir-lo allà penjat. El pes del reu provocava un intens dolor en les articulacions superiors. A més, aquest dolor podia incrementar-se afegint pesos, generalment pedres, de distintes grandàries, lligades als peus del confessant. El segon mètode preferent era el de la corda. En aquestes sessions, els botxins subjectaven l'acusat a un poltre de fusta. Després, donaven voltes a una corda al voltant d'alguna extremitat, amb l'ajuda de garrots. I amb cada volta, la pressió de la corda augmentava; i amb la pressió, augmentava també el dolor. Finalment, el tercer mètode aplicat era el de la toca, que consistia a introduir un drap a la gola del reu i abocar-hi aigua per provocar-li asfíxia simulada.

D'aquests tres mètodes, Antoni Moxó s'enfrontà al primer, la corriola, que, com hem dit, fou el més utilitzat, molt probablement per la simplicitat de la seua logística, si el comparem amb el turment de la corda; però també per la seua eficiència a l'hora de fer parlar el reu, si el comparem ara amb la toca. Pel disseny de l'artifici, el reu sotmés a la toca no podia parlar tothora, mentre que en la corriola, els acusats solien confessar en qualsevol moment: abans de tirar la corda, mentre la tiraven, suspesos enlaire i quan els despenjaven. Però, certament, trobem exemples d'aplicacions dels tres mètodes i, fins i tot, aplicats en una sola persona en distintes sessions de turment, com el cas del cristià renegat, Joan Baptista Castellanos, que fou capturat pels turcs i venut com a esclau, i que es convertí a l'Islam.¹³

¹³ Procés conservat a l'AHN, Inquisició, lligall 1748, expedient 27.

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Vegem, però, com es va desenvolupar el turment en la pell de Moxó:

E vist açò, lo manaren alçar. E tirant de la corda, lo amonestaren. E ell deya que per què lo volian axí matar. Aprés deya «misericòrdia, misericòrdia» moltes vegades, que no¹⁴ tirassen, que lo abaxassen qu’ell diria la veritat. Y los inquisidors li deyan que digués què era lo que havia fet. E deya que lo abaxassen, que ab la follia lo havia fet: «Ajudau-me, Verge Maria del[s] Soco[r]s». Y encara tocava en terra (f. 38v).

S’hi aprecia el pànic al dolor del cotamaller, quan tot just havia començat la tortura, conscient del que patiria si no confessava allò que volien que confessàs. Per aquest motiu, quan començaren a a estirar la corda, abans que la tensió anàs a més, decidí delatar Miquel Socarrats i la seua dona, dos conversos barcelonins, en la casa dels quals Antoni havia estat, de menut, servint-los mentre aprenia l’ofici de cotamaller:

E los inquisidors lo manaren alçar. E tirant, deya que diria la veritat. E dix que la veritat és que, estant ell en Barcelona, essent chich, en casa de Miquel Socarrats e sa muller, que no feyen coses bones, y no le mostraren res de bé. E contínuament ha tengut aquella pertinàcia. E que los dits convessos feyen cerimònies judayques, però que ell no dexà de rebre lo cos de Jesucrist per res. E dix que à fe de cristià, que lo abaxen, afirmant-ho molt. En açò donaren les XI hores. E abaxat, dix que lo dit son amo guardava los divendres a vespre e dissabtes. E no volia dir res, sinó que se enfrascava (ff. 38v-39r).

L’acusat havia delatat aquell matrimoni, i en aquest sentit, l’escrivà s’afanyà a anotar al marge «Miquel Socarrats». Quedava així anotat el seu nom per poder ser processat, si és que encara estava viu, o demanar-ne informació al tribunal de la Inquisició de Barcelona, en cas que fes falta. La informació sobrevinguda sempre era acceptada gustosament pel Tribunal. Però no es tractava, en aquell procés, de destapar cerimònies jueves del passat. La molla de l’os eren els fets que s’havien produït ara feia pocs mesos, molt especialment, esbrinar si Antoni Moxó negava el dogma de la transsubstanciació i, per tant, el sagrament eucarístic. Així és que, mentre no s’hi aportàs llum, el turment havia de prosseguir.

E vist açò, lo manaren alçar. E alçant, deya qu’ell també feya aquelles coses que feya, qu’ell diria la veritat, que tota la vida havia viscut com a jueu; qu’ell diria la veritat, que no sabia el Credo ne la Salve ne res de cristià. E ja no tocava sinó poch en terra. E los dits reverents inquisidors lo interrogaren per què no volia rebre lo cos de Jesucrist. E deya que ab horadura, però qu’ell havia viscut com a jueu. E ja no tocava de peus en terra. E deya que li donen la penitència que vullen. E los reverents inquisidors li deyen que per què no volia rebre lo cos de Jesucrist. E deya que horat estava, però que lo abaxassen, que a fe ell diria la veritat.

14 A l’original: *lo*

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

E axí, lo abaxaren. E estant de peus deya que tots temps és estat en aquella pertinàcia, de aquelles que, quant anave a la sglésia no deya oració ninguna, sinó que alçava los hulls al cel. Interrogat que diga per quina intenció no volgué rebre lo cos de Jesucrist, dix que no per res, sinó qu'ell adorava les estrelles e lo sol e la luna, e que quant veyá allò li paria que veyá a Jesucrist e la Verge Maria (ff. 38v-39r).

En aquesta part del turment, les preguntes dels inquisidors anaven guiant la confessió de l'acusat, que ja s'apropava al que volien escoltar. Moxó ja havia deixat caure que no calia rebre el cos de Crist, que hi havia prou de veure la divinitat contemplant els astres. Només calia una estirada de corda més perquè acabàs negant el sagrament eucarístic:

E los inquisidors lo manaren alçar. E tirant, deya qu'ell diria la veritat, e que ell no volgué rebre lo cos de Jesucrist perquè no sabia si allò era Déu, per aquella pertinàcia que tenia no'l volia rebre. E après deya que estava fora de seny, e qu'ell no creya que en la hòstia consagrada estava Nostre Senyor Jesucrist.

Interrogatur qui li dix que en la hòstia consagrada no estava lo cos de Jesucrist, dix que lo diable lo y posà en la fantasia, que com oý la campaneta del conbregar, lo diable li posà en la fantasia que allò no era Jesucrist, que de abans bé y creya. E que lo abaxassen, qu'ell diria la veritat. E los dits reverends inquisidors digueren que suspenien¹⁵ lo dit turment ab continuació de dies e hores, e que no lo havien perdonat, com no fossen purgats los indicis. E axí, lo manaren deslligar e tornar a la càrcel (f. 39r).

Gràcies a l'aplicació del dolor, els inquisidors aconseguiren que Moxó confessàs el que ells volien. Ja tenien la prova definitiva, la confessió, per poder condemnar Antoni Moxó. Ara només calia seguir el procediment inquisitorial i que l'acusat ratificàs la seua confessió, almenys, 24 hores després d'haver sigut torturat. Sempre, és clar, amb l'amenaça de reprendre aquella sessió de turment, que deixaven en suspens a l'espera de poder continuar-la en qualsevol moment (Jiménez Montserín, 2020: 263-365).

El 8 de febrer de 1505, els inquisidors llegiren l'acta del turment a l'acusat, i aquest afirmà que tot allò que els havia explicat era cert. Llavors, els inquisidors, aprofitant la informació extra que els havia aportat, s'interessaren per la família de Miquel Socarrats. Aleshores, Antoni Moxó explica que:

Essent chich, de huyt anys, sa mare d'ell, confessant, lo posà en casa del dit Miquel Socarrats, cotamaller, per aprendre lo offici de cotamaller, en la qual casa estigué aprenent dit offici onze anys, en lo qual temps veu que lo dit Miquel Socarrats e sa muller, na Holàlia, guardaven los divendres a vespre e dissabtes (f. 39v).

I relatà les habituals cerimònies relatives a l'observança del Sàbat que realitzava la família barcelonina, cerimònies en què també participaven la mare i quatre germanes d'Eulàlia Socarrats. I així, el Sant

15 A l'original: *continuaven*

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Ofici aprofità la informació que, quant al fets jutjats en aquest procés, poc tenia a veure, per tal d'ampliar la nòmina de possibles processats. En aquest sentit, per a la Inquisició era un crim greu conèixer l'observança de la llei de Moisés i no delatar-ne els practicants, així és que tota informació nova era benvinguda; però Moxó havia de ratificar, especialment, l'error de què l'acusaven. Així doncs, l'audiència havia de continuar:

Interrogatur si ell, confessant, en aquell temps creya en la ley dels cristians o dels jueus, per quina intenció feya les dites coses. E dix que en aquell temps no sab ell, confessant, per què ho feyen, ni ell per què ho feya, sinó que veyà que ho feyen amagadament, però que és veritat que ell, confessant, ha tengut continuament aquella pertinàcia que aquelles coses que los dits Socarrats e sa muller e los altres demunt nomenats feyen per la ley dels jueus, que eren bones. E axí tots temps ha cregut e tengut en lo enteniment que la hòstia consagrada no era cos de Jesucrist, sinó que és pa. Y ab aquella intenció e crehència, quant ell, confessant, estigué malalt, no volgué rebre lo cos de Jesucrist, perquè lo diable li donava a entendre que allò no era lo cos de Jesucrist (f. 40r).

I ací tenim la clau de tot plegat. El cotamaller Antoni Moxó ja havia confessat el crim de què se l'acusava, bo i afirmant que l'hòstia consagrada no era més que pa. Amb tot, l'interrogatori s'allargà una mica més:

Interrogatur quines oracions de cristians sab ell, confessant. E dix que no sab sinó lo Pare nostre e l'Ave Maria tan solament e no pus, e que lo diable era ab ell quant lo combregaren, que bé li recorda quant lo vingueren a combregar.

Interrogatur per què deya ell, confessant, «jueu, jueu» quant lo confessor vingué a confessar. E dix que no li recorda de res de axò.

Interrogatur en lo temps qu'ell, confessant, guardava dits divendres a vespre e dissabtes ensemps ab los dits sos amos si tenia notícia que aquelles eren coses e cerimònies de jueus e no de cristians. E dix que sí, que bé sabia que guardar dits divendres a vespre e dissabtes eren coses e cerimònies de jueus e no de cristians (f. 40r).

Llavors, els inquisidors feren jurar l'acusat sobre la creu i els quatre evangelis si el contingut d'aquesta darrera confessió seua era cert, i Moxó jurà que tot era veritat. I amb això es donà per finalitzada la darrera audiència de l'acusat en aquest procés.

3.6. El trist final d'Antoni Moxó

L'11 de febrer de 1505 fou reunit el Consell, l'òrgan consultiu de la Inquisició de València, format per Francesc Artés, Baltasar Gallach, Gaspar Antist i Joan Carrasquer, els quals foren del parer que, vist amb deteniment el procés, Antoni Moxó havia de ser considerat heretge i, per tant, havia de ser entregat a la justícia seglar perquè se li apliqués la pena que, com a tal, mereixia (f. 40r).

I poc després, el 14 de març de 1505, en la plaça dels Apòstols, de la Seu de València, davant els

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

reverends inquisidors, situats en la part privilegiada del cadafal construït en ocasió de l'acte de fe que s'hi celebrà aquell dia, feia acte de presència el fiscal, Alfons Bemoll, que suplicava als inquisidors que llegissen la sentència definitiva per punir els delictes comesos per Moxó. Des d'aquell lloc privilegiat, davant de la multitud de valencians i visitants que hi acudiren, els inquisidors Joan de Loaysa i Just de Sant Sebastià llegiren públicament i en veu alta la sentència:

Christi nomine invocato

Nós, micer Juan de Loaysa, canonge de Çamora, e micer Justo de Santsebastian, canonge de Palència, inquisidors contra la herètica y apostàtica praveitat en la ciutat e regne de València, per les autoritats apostòlica e ordinària deputats, vist i ab diligència examinat lo procés criminal actitat e ventilat devant nós y en nostra audiència, entre lo magnífich Alfonso Bemol, bachiller, advocat e promotor fischal del Sant Ofici de la Inquisició de una part agent e denunciante, e mestre Anthoni Moxó, cotamaller, habitant en la present ciutat de València, de crim de heregia e apostasia acusat, de la part altra [...], vista la demanda o acusació articulada per lo dit magnífich procurador fischal contra lo dit Anthoni Moxó donada, en la qual, en efecte, se dedueix que lo dit Anthoni Moxó, essent cristià batejat, estant malalt de certa malaltia en lo lit, en son seny e recort, vengut lo confessor a confessar-lo, deya a son confessor «Jueu só, jueu só» per dos o tres vegades. E que après, quant lo vingueren a combregar-lo, com sentí la campaneta de combregar havia mostrat congoxar-sse, fent grans basques, fregant-se los braços. Y quant lo prebere li portà lo cos de Jesucrist, al temps que li digueren que digués la confessió, la dix de mala gana y quasi per força, y ab molta inoportunació adorà la creu, que no la volia adorar. E que après no havia volgut rebre lo cos preciós de Jesucrist, ni encara adorar-lo. Abans, com a mal cristià, no crehent que aquell fos verdader Déu, se girà devés la paret, no volent-lo mirar, dient que no'l volia rebre. Y que assí lo prebere se'n tornà ab lo corpus Domini. Y quant algunes persones lo interrogaren per què no havia volgut rebre ne adorar lo corpus Domini, no volia respondre. Per les quals coses mostrava ésser herege e que no creya en los articles de la santa fe cathòlica (f. 41 r).

Afegien, en aquella sentència, els crims confessats sota tortura, això és, que de menut, havia observat el Sàbat en aquella casa on aprenia l'ofici de cotamaller. Però, per damunt de tot, la clau del procés, que «tots temps ha tengut en lo enteniment e cregut que la hòstia consagrada no era cos de Jesucrist, sinó que era pa» (f. 41r).

Amb això fou suficient. No els calgué, als inquisidors, demostrar cap altra pràctica jueva més. Ni tan sols referenciaren, en aquesta sentència definitiva, l'afer nefandíssim de les relacions sexuals ‘contra natura’ amb Isabel Vives. Bastà que reconegués que mai no havia cregut en el sagrament de l'Eucaristia per a condemnar-lo a mort:

Per los mèrits del dit procés, canònica e legítimament nos consta la intenció del dit magnífich advocat e procurador fischal ésser probada e fundada cumplidament per a poder declarar lo dit Anthoni Moxó ésser herètic judaytzant, fecte e simulat e apòstata [...] e la confessió per ell feta no ser feta en temps ne ab les calitats que lo dret requer, ne poder-le aprofitar.

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

E del temps que cometé los dits crims de heregia haver estat y ésser de present excomunicat de sentència de excomunicació major [...] lo devem relaxar al braç e jutge seglar. E, a més, declaram tots los béns del dit Anthoni Moxó, ensemps ab los fruyts rebuts del temps que cometé los dits crims de heregia ençà, haver estat y ésser de present confiscats a la cambra e fisch del rey nostre senyor [...] (f. 41r).

Antoni Moxó estava més que sentenciat, i els seus béns, tots confiscats, havien d’engrossir el tresor reial. Però no hi bastava. Calia condemnar, també, el seu llinatge. Desconeixem si el cotamaller en tenia, de progènie. En tot cas, la fórmula final de la sentència és la mateixa que apareix en tots els processos contra heretges que acabaven amb una condemna a mort. Es tractava de fer desaparèixer de la societat qualsevol rastre d’heretgia, i esborrar del mapa els conversos. Perquè la Inquisició mai no buscà l’assimilació del col·lectiu dels conversos al si de la societat del seu temps. Si això fora el cas, no tindria sentit perseguir els descendents pels suposats crims comesos pels seus ancestres. Això feia impossible la integració d’aquells que en descendien; i, sense dubte, contribuï a l’erradicació de tot un grup social, sense importar si sempre havien viscut, o no, com a vertaders cristians:

E perquè les penes dels dits crims no sols se estenen als appòstatas y hereges, mas encara a la progènie e posteridat de aquells. Per tant, per aquesta nostra diffinitiva sentència condemnam, privam e per privats denunciem als fills del dit Anthoni Moxó herètics fins al segon grau inclusive de tots los officis e beneficis eclesiàstics e seglars. E donam aquells per a tots temps per inhàbils per a inpetrar e posseyr altres de nou. E los manam que no puxan portar demunt si ne en ses vestidures o arreaments, robes insignes de alguna milícia eclesiàstica o seglar.

Remetien, així, la persona d’Antoni Moxó a la justícia seglar per tal que hom li aplicàs la sentència reservada als heretges «ço que per justícia e costum trobarà faedor». I allò que, de costum, s’aplicava als heretges, tal com indicava la legislació foral, era la mort a la foguera:

E per què la Santa Mare Sglésia no té altre que contra lo dit Anthoni Moxó puixca ne dega fer, sinó deseparar e remetre al braç e jutge seglar perquè li donen, ab pietat e clemència, la pena que mereix per justícia. Per tant, [...] desanparem, remetem e relaxem al dit Anthoni Moxó al braç e justícia seglar, és a saber, als magnífics comissaris de la sereníssima senyora regina de Nàpols, lloctinent general del present regne de València, per a que faça del dit Anthoni Moxó, herètic, ço que per justícia e costum trobarà faedor (ff. 41r-41v).

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que 'no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist'

Bibliografia

- Ardit, M. (1970) *La Inquisició al País Valencià*, València: Tres i Quatre.
- Bennassar, B. (1984) *Inquisición española. Poder político y control social*. Barcelona: Crítica.
- Blázquez, J. (1988) *La Inquisición*. Madrid: Penthálón.
- Bordes, J. (2012) «Els primers edictes de gràcia de la Inquisició valenciana (1482-1489)», a dins *Jueus, conversos, Inquisició. Una convivència frustrada*, pp. 645-662. Catarroja-Barcelona: Afers.
- Bordes, J. (2013) «Los primeros edictos de gracia de la Inquisición valenciana (1482-1489)», a dins J. M. Cruselles (coord.) *En el primer siglo de la Inquisición española. Fuentes documentales, procedimientos de análisis, experiencias de investigación*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Carrasco, R. (1986) *Inquisición y represión sexual en Valencia. Historia de los sodomitas (1565-1785)*. Barcelona: Laertes.
- Carrasco, R. (2022) *Contra la estirpe de Sodoma. La persecución inquisitorial de la sodomía en la Corona de Aragón durante la Edad Moderna*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- Cruselles, E. (2019a) «El primer edicto de gracia del tribunal inquisitorial de Valencia (5 de mayo de 1482)», *eHumanista/ Conversos*, 7, pp. 275-296.
- Cruselles, E. (2019b) *Fortuna y expolio de una banca medieval: la familia Roís de Valencia*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Cruselles, J. M., Cruselles, E. & Bordes, J. (2015) *Conversos de la ciudad de Valencia. El censo inquisitorial de 1506*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- Escudero, J. A. & Birckel, M. (2004) *La Inquisición*. Las Rozas: Dastin Export.
- García Cárcel, R. (1976) *Orígenes de la Inquisición española. El Tribunal de Valencia, 1478-1530*, Barcelona: Ediciones Península – Edicions 62.
- Haliczer, S. (1990) *Inquisition and society in the Kingdom of Valencia, 1478-1834*. Berkeley - Los Angeles: University of California Press.
- Jiménez Monteserín, M. (2020) *La Inquisición espanyola. Documentos básicos*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Kamen, H. (2004) *La Inquisición española*. Barcelona: Crítica.
- Lea, H. Ch. (1906-1908) *A history of the Inquisition of Spain*. 4 vols. New York – London: The Macmillan Company.
- Monter, W. (1992) *La otra Inquisición. Inquisición española en la Corona de Aragón, Navarra, el País Vasco y Sicilia*. Barcelona: Crítica.
- Narbona, R. (2012) «El trienio negro: Valencia, 1389-1391. Turbulencias coetáneas al asalto de la judería», *En la España medieval*, 35, pp. 177-210.

Jacob Mompó. Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que ‘no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist’

Pérez Villanueva, J. & Escadell Bonet, B. (eds. 1984) *Historia de la Inquisición en España y América*. 3 vols. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos - Centro de Estudios Inquisitoriales.

Riera i Sans, J. (2014) *Sodomites catalans. Història i vida (segles XIII-XVIII)*. Barcelona: Editorial Base.

Torra, P. (1670) *Dictionarium seu Thesaurus catalano-latinus verborum, ab pbrasim*. Barcelona: ex Praelo et aere Antoni Lacavalleria.

Ventura, J. (1978) *Inquisició espanyola i cultura renaixentista al País valencià*. València: Tres i Quatre.